

Hywel D. Lewis: Freedom and Alienation. Scottish Academic Press, Edinburgh and London, 1985, 160 stran.

Práce profesora H. D. Lewise vznikla z jeho přednášek na edinburské univerzitě, které byly věnovány problematice etické volby a svobodného jednání ve vztahu k individuální psychické a mravní zkušenosti. V tomto kontextu se snaží řešit i další etické otázky, které jsou spjaty s filozofickými a právními kategoriemi viny, trestu a mravní zodpovědnosti. Ontologicko-psychologické základy Lewisovy koncepce svobody a překonání odcizení se zakládají na tezi o podstatné svébytnosti psychického a duchovního života lidské osobnosti a jeho zásadní nezávislosti na neurofyziologických procesech. Z metodologického hlediska vychází Lewisovo filozofické myšlení — v jisté návaznosti na tradici tzv. skotské školy (T. Reid) — z koncepce zdravého rozumu jakožto vrozené intuitivní schopnosti dojít ke správným logickým závěrům a světonázorovým poznatkům, aniž by vždy bylo nutné nacházet jejich racionální zdůvodnění. H. D. Lewis klade při svých úvahách o mravním jednání a možnostech lidské svobody důraz na neredukovatelnost a nedělitelnost subjektu zkušenosti a z této koncepce vyvozuje pak své celkové pojetí jednoty osobnosti. Tato jednota není podle jeho názoru v rozporu s odlišným chováním člověka v různých sociálních sférách a konkrétních životních situacích.

Velkou pozornost věnuje H. D. Lewis vztahu morální zodpovědnosti a trestu. V nepřímé polemice s Kantovým řešením problematiky mravního vědomí a smyslu pro povinnost dochází autor publikace k názoru, že při reflektování otázek morální zodpovědnosti je třeba preferovat hledisko ostatních před vlastním, byť i upřímným přesvědčením, a to při plném respektu k individuálnímu mravnímu svědomí.

Jak je zřejmé, v Lewisově filozofii morálky se projevuje zřejmá kritická kontituita s Kantovou etikou povinnosti, na druhé straně však autor knihy *Freedom and Alienation* nepřijímá Kantovu ideu dobré vůle jakožto základního kritéria mravního jednání.

V souvislosti s problematikou mravní zodpovědnosti rozeznává Lewis trojí pojetí trestu: a) retributivní, b) reformativní, c) odstrašující. Podle jeho názoru mají největší etickou účinnost reformativní a odstrašující koncepce trestu. Reformativní pojetí klade důraz na upřímnou morální sebestoproměnu člověka, která nemůže být záležitostí pouhého prospěchářského výpočtu, a musí také zahrnovat i jiné aspekty než striktně morální, například prohloubení psychické senzitivity a schopnosti porozumět. Vzhledem ke svým pochybnostem o možnosti opravdové mravní sebestoproměny člověka přiklání se autor k odstrašujícímu pojetí trestu, avšak zároveň zdůrazňuje, že je třeba vycházet z priority mravní zodpovědnosti, s níž je trest bytostně spjat. Přitom mravní zodpovědnost definuje Lewis jako „druh bytí, jehož chování je v určitém ohledu otevřeno ke specifickým etickým kritériím mravního dobra nebo mravního zla v přiměřeném stupni“ (s. 33). Morální zodpovědnost vyžaduje možnost výběru mezi různými alternativami. Obecně lze říci, že veškeré naše chování je neustálým výběrem možností, neboť vychází ze souhrnu našich přání a potřeb a zároveň i z naší schopnosti porozumět konkrétní situaci. Jak autor uvádí, mravní rozhodování je třeba reflektovat v kontextu celkové životní zkušenosti, i když se často jedná o proces volby v konkrétním okamžiku. Přitom klade H. D. Lewis zvláštní důraz na náboženskou zkušenost, která má zároveň s kulturní tradicí představovat základní kritérium mravního jednání.

Také Lewisovo úsilí o filozofickou reflexi etické kategorie viny prokazuje nejen návaznost na tradice anglického novohegelovství, ale i silný vliv Kantovy etiky. Pojem viny odvozuje totiž autor z pojmu povinnosti. Osobnost je podle něho v morálním smyslu vinna tehdy, jestliže v podmínkách relativní svobody „vyhovuje především svým přáním“, a nikoliv tomu, co považuje za svou povinnost (s. 97).

Závěrečné kapitoly knihy (*The Great Divide, Persons and Salvations*) ukazují,

že její autor nachází řešení problematiky mravního jednání, svobody a odcizení člověka především v náboženské víře. V souladu s tradicí britského empirismu zakládá své úvahy o lidské svobodě a mravním jednání na analýze psychického života osobnosti a její individuální zkušenosti. Zkušenost je podle Lewise zcela neprenosná, i když je do jisté míry sdělitelná. Tyto vlastnosti má však z hlediska komunikace mezi lidmi a nikoliv z hlediska našeho uvažování o Bohu. Ve vztahu k boží existenci ztrácí údajně zkušenost svůj soukromý a „nepřenositelný“ charakter, poněvadž Bůh je transcendentní. Vztah k božímu transcendentnu, v němž je překonáván subjektivní charakter našeho myšlení a mravního jednání, je tak zároveň základem a východiskem cesty k překonání odcizení.

Z ontologicko-gnoseologického hlediska je zřejmé, že Lewisovy názory představují svébytný kompromis mezi subjektivním a objektivním idealismem. Autor práce *Freedom and Alienation* vychází z teze o ryze subjektivním charakteru lidského poznání a zkušenosti. Tato zkušenost však získává objektivní charakter pouze prostřednictvím našeho vztahu k božskému transcendentnu.

Možnost svobody a nalezení adekvátních kritérií mravního jednání spočívá tedy podle Lewise v hloubce a bohatosti mezilidských vztahů a především v osobním vztahu člověka k Bohu. V této souvislosti dokonce autor doporučuje věnovat větší pozornost pastorační praxi a všem dalším formám náboženského života, které „přispívají k pocitu [...] přítomnosti Boha“ (s. 137). Boží existenci je však třeba podle autora pojímat výlučně ve smyslu transcendentna, které nelze postihnout konečnými výpověďmi, i když to nevyklučuje specifičnost vlastní individuální náboženské zkušenosti.

Lewisovy úvahy o křesťanské víře a náboženské zkušenosti jakožto východisku překonání odcizení jsou poznamenány — což je ovšem charakteristické pro mnohé směry britského novohegelovství i anglosaské analytické filozofie — silnými vlivy mysticismu a křesťanského spiritualismu. Svědčí o tom i Lewisův názor o sepětí mravního jednání se schopností „otevřít se odlišné skutečnosti, která nás přesahuje“ (s. 104).

Základem procesu, kterým lze překonat odcizení, je podle H. D. Lewise individuální spása založená na hluboké náboženské víře a mravním sebezdokonalování. I když je v této souvislosti zdůrazňováno, že složité otázky svobody člověka a osamostatňování společenských institucí vůči individuálnímu jednání lidí je třeba řešit také v sociálním kontextu, autor v podstatě zcela pomíjí problematiku vztahu odcizení a materiálního společenského procesu, v němž se projevují negativní účinky dělbý práce a dehumanizačního působení hospodářsko-politického systému na člověka. Oproti tomu klade H. D. Lewis důraz především na uplatňování principu křesťanské lásky, která může údajně účinně prohlubovat „kvalitu života“ a etickou dimenzi lidské osobnosti. V autorových úvahách se tak projevují některé typické rysy tradice anglosaského filozofického idealismu, neboť Lewisovy minuciózní a kultivované analýzy individuální zkušenosti a jejího vztahu k transcendentnu mají především představovat svébytné gnoseologické východisko apologetiky významu náboženství a křesťanské víry při prakticko-etické orientaci člověka ve složité skutečnosti soudobého moderního světa.

Jaroslav Hroch